

Ville Okkonen ja Ville Laamanen

Maalaisliitosta, yhdistyslakidebatista ja kansanvallan rajoista 1933–1934

Artikkelimme ”Kansalaisuus, politiikka ja laillisuus Mäntäsälän kapinan jälkeen” (*HAik* 1/2018) on herättänyt tervetullutta keskustelua (*HAik* 3/2018) Maalaisliiton vuosien 1933–1934 poliittista linjaa ja kansallista eheytymistä koskevien tutkimustulostemme kestäväydestä ja merkityksestä.

Riitta Mäkinen kritisoi kahta keskeistä argumenttiämme. Näistä ensimmäinen on tutkimus havaintomme siitä, että Maalaisliitto kyseenalaisti aktiivisesti ja aloitteellisesti SDP:n legitimitetin syksyllä 1933 ja keväällä 1934. Toinen on tulkin tamme siitä, että havaintomme haastaa ja täsmentää suomalaisessa poliittisen historian tutkimuksessa vakiintunutta narratiivia 1930-luvun kansallisen eheytyksen alkuvaiheista.

Juhani Mylly puolestaan puuttui lähinnä tapaamme kuvata eheytyksen historiografiaa. Mielestämme hänen huomionsa havainnollistavat historiankirjoituksen yleistä haastetta: kun jokin painoarvoltaan merkittävä ja monisyinen ilmiö tai kehityskulku on esitetty huomattavan tiiviisti tai verrattain harvoja aikalaisnäkökoh tia kommentoiden – ja kansallisen eheytyksen osalta vieläpä lopputulemaa painottaen – menneisyyden mentaliteettien kirjo ja kattavuus sekä mahdollisten tulevaisuushorisonttien merkitys jää osittain näkymättömiin. Samalla se, mitä tutkija on tiiviissä esityksessä sanonut tai jättänyt sanomatta, saattaa nousta yllättävällä tavalla tulkinvaraiseksi. Koska eheytyksen narratiivi osoittautui käyttämämme aineiston valossa kyseenalaiseksi nimenomaan punamultayhteistyön lähtökohtien osalta, analyysimme keskittyi koettelemaan sitä.

Mäkisen kritiikin yleisenä ongelmana on, että se esittää artikkelimme ensiksi mainitun pääargumentin virheellisessä muodossa. Emme nimittäin esitä, että Maalaisliitto olisi yrittänyt ”kieltää” SDP:n legitimitetin siten kuin eräissä IKL:n ja Kokoomuksen esityksissä oli suorasu kaisesti muotoiltu, vaan puolue nimenomaan ”kyseenalaisti” ja ”haastoi” sen. Olemme koetta neet tuoda esille sen, että Maalaisliitto tavoitteli IKL:stä ja Kokoomuksesta erottuvaa ja omaeh toista poliittista linjaansa, joka oli edellisiä hie novaraisempi ja myös tutkimuksellisesti hanka lammin tulkittava. SDP:n laillisuus haastettiin silti tosiasiallisella ja vakavasti otettavalla tavalla. Tämä myös ansaitsee aiemmin puuttuneen tutki mushuomion – siinäkin tapauksessa, että tulkinta Maalaisliiton politiikasta olisi toisenlainen kuin se, mitä artikkelissamme esitimme.

Mäkisen vastine antaa myös sen kuvan, että ohittaisimme artikkelissamme Maalaisliiton pyrkimykset taistella IKL:ää ja sen legitimitetiä vastaan. Esitämme päinvastoin, että vaikka Maalaisliitto vastusti IKL:ää, se yritti asettua syksyllä 1933 ja keväällä 1934 ”isänmaallisen rintaman” ja ”laillisuusrintaman” väliin. Tästä kuitenkin seurasi, että IKL (yhdessä Kokoomuksen kanssa) tuki sekä eduskunnan lakivaliokunnassa että istuntosalissa Maalaisliiton aloitteita – jotka Mäkinen tulkitsee ensisijaisesti IKL:n vastaisiksi. Monivaiheisen prosessin jälkeen kävi siis tosiasiallisesti niin, että ”[v]aikka äärioikeistoa pidettiin Maalaisliitossa kansanvallan suurimpana uhka tekijänä, vielä keväällä 1934 sekä IKL ja Kokoomus että Maalaisliitto haastoivat tahoillaan julkisesti ja käytännössä yhtäläisin perustein Suomen suu-

rimman eduskuntapuolueen laillisen aseman” (suora lainaus artikkelistamme).¹

Vaikka Mäkisen kritiikin ytimessä on argumentti siitä, ettei Kokoomuksen ja IKL:n tuki Maalaisliiton yhdistyslakialoitteelle 2.9.1933 riittä perustelemaan aloitteen tosiasiallista SDP-vas-taisuutta, lienee syytä palata myös muihin perusteluihimme. Lakialoitteen ensimmäinen allekirjoittaja Jussi Annala muotoili puheenvuoronsa lähetekeskustelussa näin:

Valtiovalta on sen tähden velvollinen estämään kaikki sellaiset yritykset, joiden tarkoitus on valtiojärjestyksemme vapaamielisyyttä hyväkseen käyttäen [...] saattaa täällä voimaan jonkun ulkonaisen esikuvan mukaan joko punainen, ruskea tai musta diktatuuri.²

Annala siis itse viittaa sekä sosialismiin, kansallissosialismiin että fasismiin, tässä järjestyksessä.

Myös SDP:n oma näkemys Maalaisliiton lakialoitteen edustamasta uhkasta tulee ottaa vakavasti. Tästä on Mäkisenkin mainitseman K. H. Wiikin (sd.) puheenvuoron ohella runsaasti muutakin evidenssiä. Kommunistilakien säätämistä lähtien SDP:ssa oli seurattu manööverejä, joissa puolueen toimintaan oli puututtu. Nämä huolet nousivat eduskunnan täysistunnoissa useasti esille, esimerkiksi yhdistyslain käsittelyssä 27.10.1933, johon Mäkinenkin viittaa. Keskustelussa SDP:n Väinö Tanner, Ville Komu, Wiik ja Isak Penttala viittasivat sosialidemokraattisten yhdistysten toteutuneisiin lakkautuksiin.³ Maalaisliiton edustajat eivät tehneet elettäkään epäluuloisuuden hälventämiseksi. Kun Tanner tulkitsi Maalaisliiton linjan jyrkentyneen, K. A. Lohi (ml.) vastasi:

Kun me seuraamme kehitystä tällä hetkellä yleensä kaikkialla maailmassa, niin minun mielestäni tosiasiana on pidettävä se, että niissä maissa, missä kansanvaltainen yhteis-

kuntajärjestelmä on menetetty ja diktatuuri astunut tilalle, on suurimpana syynä ollut se, että kansanvaltaiset ainekset eivät ole ajoissa ymmärtäneet lainsäädännössä täyttää niitä aukkoja, joilla tuo rajaton kansalaisvapaus on muodostunut koko kansakunnalle vaaraksi [...] Me emme tahdo, että tätä lakia käytetään ketään rehellistä ihmistä vastaan, mutta olkoon se kuka tahansa oikealla tai vasemmalla, joka tahtoo meidän valtio- ja yhteiskuntajärjestelmän väkivaltaiseksi kumoamiseksi toimia, se on kaikkia varten tämä laki tarpeellinen.⁴

Lohen sitaatti havainnollistaa yhtä keskeisistä argumenteistamme. Vaikka eduskunnan selvä enemmistö käsitti, että Mäntsälän kapinan seurauksena yhdistyslain muuttamisen päälinjat seurasivat äärioikeistosta, Maalaisliitto kyseenalaisti myös SDP:n legitimitetin. Tanner tiivistä huolensa seuraavasti: ”Me olemme nähneet, miten ainakin visseissä piireissä on olemassa järjestelmällinen pyrkimys vaikeuttaa työväenliikkeen toimintaa tässä maassa.” Kun Tanner analysoi työväenliikkeen toimintaoikeuksia, Lohi huusi väliin: ”Tuomioistuimet ratkaisevat!” Tanner ei ottanut tätä vakuutena: ”Tuomioistuihin me olemme aikaa sitten lakanneet luottamasta.”⁵ Esimerkiksi helmikuussa 1933 Maalaisliiton eduskuntaryhmän enemmistö oli rikoslaissa säädetyin painovapauden täysistuntokäsittelyssä ja äänestyksessä lopulta kannattanut Kokoomuksen esitystä⁶ ja siten tukenut jyrkän linjan oikeiston linjaa, vaikka esittikin omia tasapainoivia perusteluita samaan tapaan kuin yhdistyslakiprozessissa. Kun käsitteilyn aikana Eero Nurmesniemi (ml.) painotti, että ”me täällä tahdomme olla yhtä varovaisia tapahtuipa rikollisuus kummalta siiveltä tahansa”, Väinö Kivisalo (sd.) esitti huolensa siitä, että ”todennäköisesti lapualaismieliset tuomari” käyttäisivät rikoslain muutosta sosialidemokraatteja vastaan.⁷ Poliittinen konteksti oli ilmeinen: IKL:n ja Kokoomuksen edustajat kävivät yksityiskohtaisimmin

1. Ville Okkonen & Ville Laamanen, *Kansalaisuus, politiikka ja laillisuus Mäntsälän kapinan jälkeen. Historiallinen Aikakauskirja* 116:1 (2018), 26.

2. VP 1933 ptk I, J. Annala, 211.

3. VP 1933 ptk I; Tanner, 486–487; Komu, 488; Wiik, 500; Penttala, 502.

4. VP 1933 ptk I, Lohi, 490.

5. VP 1933 ptk I, Tanner, 486.

6. VP 1932 ptk III, 2471. Äänestyksessä suuren valiokunnan ehdotus voitti edustaja Tulenheimon (kok.) ehdotuksen äänin 89–74.

7. VP 1932 ptk III; Nurmesniemi, 2466; Kivisalo, 2467.

läpi sosialidemokraattien epäilyttäväksi tai suorastaan rikolliseksi⁸ katsomaansa toimintaa, ja Maalaisliitto asettui välimaastoon tavalla, joka käytännössä määritteli SDP:n ja IKL:n ”ääripäiksi”.

On tietysti tutkijasta kiinni, millaisen painoarvon näiden lainsäädäntöhankkeiden arvostelijoille tai SDP:n edustajien tuntemuksille haluaa antaa. Mielestämme niitä ei voida sivuuttaa, vaikka hankkeet kaatuivatkin äänestyksissä ja niiden toimeenpano jäi realisoitumatta. Vasemmistossa pidettiin mahdollisena, että poliittisia oikeuksia koskevia lainsäädäntöhankkeita voitaisiin käyttää sosialidemokraattisen toiminnan rajoittamiseksi, lehtiin lakkauttamiseksi, ehdokaslistojen hylkäämiseksi tai jopa puolueen asteittaiseksi kieltämiseksi. Tietysti on myös mahdollista, joskin spekulatiivista, että kun IKL hajotti oikeistorintamaa, se samalla tahattomasti paransi SDP:n asemia. Viljami Kalliokoski (ml.) huomautti täysistunnossa 18.12.1933 hieman tämän suuntaisesti, että ”taistelu marxilaisuutta vastaan voisi olla varsin jakamaton, jos te [IKL:n edustajat] ette olisi samastaneet marxilaisia ja kansanvaltaisesti ajattelevia vapaamielisempiä porvareita.”⁹

Olemme Mäkisen kanssa yhtä mieltä siitä, että Maalaisliitto huomioi mahdollisuuden suitsia myös IKL:n toimintaa yhdistyslain 4 §:n momenttimuutoksen avulla. Tämän tavoitteen toteutumispotentiaali on arvioitava kuitenkin heikoksi, kun palataan siihen tosiasiaan, että IKL ja sen tuolloinen liittolainen Kokoomus johdonmukaisesti tukivat Maalaisliiton aloitetta prosessin kaikissa vaiheissa lakivaliokunnassa ja täysistunnoissa. Tästä syystä argumentoimme, että aloite tosiasiallisesti kyseenalaisti nimenomaan SDP:n legitimitetin. Mäkisen selitys on, että Maalaisliiton aloite oli todellisuudessa nimenomaan IKL:n vastainen ja että oikeiston tuki sille oli taktista: ”Muuhan olisi merkinnyt sitä, että olisi tunnustettu aloitteen kohdistuminen omaan ryhmittymään.”¹⁰ Tämä on huomionarvoinen tulkinta, mutta samalla esimerkki spekulatiosta, johon verrattavat, myös toisensuuntaisia johtopäätöksiä mahdollistavat pohdinnat päätimme rajata oman käsittelymme ulkopuolelle. Artikkelissämme keskitymme argumentteihin, jotka on mahdollista esittää eduskuntakeskustelun sekä

lakivaliokunnan ja Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouspöytäkirjojen perusteella. Myöskään Mäkisen esille nostama sitaatti K. A. Lohelta (ml.), joka puhui luokkapuolueista monikossa ja rinnasti siten työväen- ja maalaispuolueet, ei kumoa artikkelimme väitettä siitä, että Maalaisliitto kyseenalaisti SDP:n legitimitetin tavalla, joka erotti sen muusta ei-sosialistisesta laillisuusrintamasta.

Koska Mäkinen ei ole arvioinut käyttämiämme lakivaliokunnan aineistoja tai yhteisiä äänestyksiä, voidaan pohtia kuinka osuva on hänen seuraava huomionsa: ”Lähteiden yhtään laajempi tutkiminen osoittaa, että Maalaisliitto ei tahtonut kieltää SDP:n legitimitettiä, korkeintaan varmistaa, etteivät Internationaalin päätökset olisi kotimaista lainsäädäntöä vahvempia.”¹¹ Kukaan sosialidemokraatti ei ollut ehdottanut, että internationaalin päätökset olisivat kotimaista lainsäädäntöä vahvempia, eikä Edistyspuoluetta tai RKP:tä tarvinnut tästä samalla tavalla vakuutella.

Toisin kuin Mäkinen esittää, huomautuksemme Maalaisliiton ja IKL:n yhdistyslakialoitteiden tosiasiallisesta samankaltaisuudesta ei ole ainoastaan meidän tulkintamme. Samaa mieltä oli myös eduskunnan puhemies Kyösti Kallio, joka täysistunnossa hylkäsi eräiden asiaan liittyvien toivomusponsien käsittelyn juuri aloitteiden samankaltaisuuden takia. Lakivaliokunnassa ja eduskunnan täysistunnoissa Kokoomuksen, IKL:n ja Maalaisliiton esitykset kilpailivat keskenään, ja yhteiseksi valikoitui lopulta Maalaisliiton ehdotus. Tämä ei tarkoita sitä, että Maalaisliitto olisi kannattanut IKL:n esitystä. Kuten Juhani Myllynkin kommentissa siteerattu ote Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjasta kertoo, Vilho Annalan (ikl) aloitteen tulkittiin poikkeavan jopa Bruno Sundströmin linjasta ja vievän mielivaltaan ja diktatuuriin – ilmeisesti siksi, että täysistuntopuheenvuorojen perusteella IKL oli halukas käyttämään tasavallan suojelulakia ja antamaan siten hallitukselle valtuudet ryhtyä SDP:n vastaisiin toimenpiteisiin. Tämä huolestutti Maalaisliittoa.

On ilahduttavaa, että Mäkinen on syventynyt laajasti alkuperäisaineistoon. Hän kuitenkin

8. VP 1932 ptk III, Päivänsalo (kok.), 2465.

9. VP 1933 ptk II, Kalliokoski, 2144.

10. Riitta Mäkinen, Eheytyminenarratiivi ja Maalaisliitto. *Historiallinen Aikakauskirja* 116:3 (2018), 327.

11. Mäkinen 2018, 329.

kiinnittää vastineessaan laajasti huomiota myös kysymyksiin ja tapahtumiin, jotka rajautuvat oman käsittelymme ulkopuolelle eivätkä varsinaisesti liity yhdistyslakiin kiteytyneeseen kamppailuun syksyllä 1933 tai keväällä 1934. Näihin kuuluu Kyösti Kallion linjaus puoluekokouksessa touko–kesäkuussa 1933, jolloin Kallio vakuutti puolueensa sallivan parlamentaarisen työväenliikkeen. Vain kuukausia myöhemmin Urho Kekkonen rinnasti saman liikkeen ytimeltään täysin epädemokraattiseksi. Mäkisen argumentaatiossa 1930-luvun alkupuolen herkkä poliittinen tilanne ja tuolloiset demokratiakäsitykset näyttäytyvät osin eri valossa kuin artikkelissamme. Olemme painottaneet, että Maalaisliitto halusi erottaa omaehtoisena, tuon ajan itseymmärryksensä mukaisesti määrittelemäänsä demokratiaa lujittavana puolueena. Tällöin se oli valmis koettelemaan kansanvallan rajoja niin vasemmalta kuin oikealta, ja edellisen osalta SDP kuului ilman muuta epäilyksenalaisiin. Kiitämme Myllyn esittämää selkeää tiivistystä¹² Maalaisliiton vasemisto- ja oikeistosiivistä, joista jälkimmäinen oli eduskuntaryhmän johdossa artikkelimme tarkastelujakson aikana. Mylly käsittelee eduskuntaryhmän valtasuhteita jo laajassa *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia* -tutkimuksessa¹³, mutta tämä on jäänyt meiltä huomioimatta.

Yhdistyslakialoitteet ja rikoslain muutosehdotus edustivat kurinpalautusyritystä: ne olivat yksipuolisia muistutuksia pelisäännöistä, jotka poliittisen kentän vasemmalla laidalla koettiin painostukseksi työväenliikettä vastaan ja jatkumoksi lapualaiskesään 1930. Ja vaikka Kekkonen jyrkkä SDP-linja olisikin vuonna 1934 ollut vain ”teoriaa”, kuten Mäkinen huomauttaa, elettiin tilanteessa, jossa teoria konkretisoitui ennen kokemattomalla tavalla ympäri kansallismieliseen autoritaarisuuteen luisuvaa Eurooppaa. Artikkelissamme jätimme pitkälti käsittelemättä yhdistyslakidebatin yleiseurooppalaisen kontekstin, jossa sosialidemokraattiset puolueet kiellettiin Saksassa (kevään 1933 edetessä) ja Itävallassa (helmikuussa 1934). IKL:n ohella myös Kokoomuksessa oli tuolloin vielä aivan valtavirtaa tulkita lopulta kansallissosialismiin johtanut kehitys kansanvallan lujittumiseksi. Demokratiaa

ei Saksassakaan murskattu yhdellä päätöksellä, vaan asteittain ja vakauden puolesta argumentoiden. Tästä syystä 1930-luvun ensipuoliskon aloitteita on tarkasteltava muunakin kuin valtopoliittikkana, vaalitaktiikkana tai muuna poliittisen elämän koristeena. Niiden sosiaalisten ja poliittisten ihanteiden ääriviivat, joita talvisodan yhtenäisyyteen liitämme, olivat 1930-luvun alussa vielä hypoteettisia tai kiistanalaisia.

Vuosien 1933–1934 yhdistyslakikeskustelu on hankalasti hahmotettava kokonaisuus. Sen ruotiminen on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, jotta kansallisen eheytyksen alkuvaiheita ja niiden edellytyksiä voidaan arvioida kestävästi. Mäkisen vastine osallistuu tähän ruotimiseen, mikä on sinänsä arvokasta. Ymmärrämme myös, että Mäkinen tulkitsee Maalaisliiton linjaa ja tavoitteita eri tavoin. Tämä on tervetullutta historian-tutkimuksellista debattia. Olemme kuitenkin edelleen eri mieltä Mäkisen johtopäätöksistä, joiden mukaan Maalaisliiton yhdistyslakipoliittikka olisi selitettävissä ennen kaikkea ”pohjustukseksi Maalaisliiton lähemmälle yhteistyölle sosialidemokraattien kanssa.”¹⁴

Olemme kiitollisia tutkimusteemamme edelläkulkijan Juhani Myllyn tarkennuksista. Sen sijaan oudoksumme Mäkisen vastineeseen sisältyvää vihausta siitä, ettei työemme olisi perustunut huolelliselle kontekstin ja lähteiden lukemiselle. Olemme artikkelimme laajemmassa kehityksessä käsitelleet myös tarkastellun ajanjakson poliittisiä mentaliteetteja, joista tekemämme havainnot ovat ohjanneet analyysiamme. Mäkinen ohittaa lähestymistapamme ja antaa hämmäntävällä tavalla ymmärtää, että artikkelimme eräänä motiivina olisi ollut Maalaisliittoa ”komprometoivan” aineiston etsiminen.

Artikkelimme ei kumoa punamullan värisen kansallisen eheytyksen narratiivia, mutta haastaa ja pyrkii tarkentamaan sitä. Uskomme, että täsmennettävää löytyy myös oman kontribuutiomme jälkeen.

VTT **Ville Okkonen** ja VTT **Ville Laamanen** ovat poliittisen historian tutkijoita Turun yliopistossa.

Sähköpostit: vpokko@utu.fi ja viola@utu.fi

12. Juhani Mylly, Muutama huomautus artikkelista ”Kansalaisuus, politiikka ja laillisuus Mäntsälän kapinan jälkeen”. *Historiallinen Aikakauskirja* 116:3 (2018), 331.

13. Juhani Mylly, *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia* 2. *Maalaisliitto 1918–1939*. Kirjayhtymä 1989, 327–329.

14. Mäkinen 2018, 323.